

Jaargang 7 - nr.4
december 1999

STICHTING VRIENDEN FRANS BLOEMEN

Secretariaat: Postbus 221 - 6600 AE Wijchen - ING-Bank nr.: 68.16.38.338

NIEUWSBRIEF

Portret prinses Emilia van Nassau (1569 -1629).
Omstreeks 1593 (foto: E.Boeijinga)

Stichting Vrienden FRANS BLOEMEN

Opgericht 3 oktober 1992.

Doel: in zo breed mogelijke kring bevorderen van de belangstelling voor archeologie, waarbij de praktisch continue bewoningsgeschiedenis van Wijchen, centraal staat.

Lidmaatschap:

Het lidmaatschap geeft recht op:

- toezending nieuwsbrief, 4x p/j.
- steeds gratis toegang museum
- bezoek aan lezingen / excursies
- deelname aan diverse werkgroepen zoals: de inrichtings- en presentatiegroep, de pr-groep / de educatieve werkgroep / de litteratuur- en schervengroep/ de proto-historische tuingroep

Deze werkgroepen vallen alle onder verantwoordelijkheid van de Beheerscommissie.

Contributie:

De contributie voor 1999 bedraagt individueel f 12,50; Een gezinsabonnement f 20,- en een jeugdonderzoek f 5,-.

Ledenadministratie:

Postbus 221, 6600 AE Wijchen, voor opgave van nieuwe leden, adreswijzigingen en eventuele opzeggingen (vóór 1 december).

Bestuur:

Wim Kattenberg, voorzitter
Mariëtte Zikking, secretaris
Jozèf Adriaanse, penningmeester
Gonnie Borsten,
Hella Cranen,
Jacques Rommens,

Kopij:

Kopij dient getypt (zo mogelijk op diskette met uitdraai in WP 6.0 of hoger), gedateerd en ondertekend te worden verzonden naar het redactieadres.

Inhoud

IN MEMORIAM
REDAKTIONEEL
VAN DE BESTUURSTAFEL
ACTIVITEITEN EN EXPOSITIES
BRIEF PRINSES EMILIA.
TUUNIEREN
LEZING ONDERWATERARCHEOLOOG
LEZING KASTELENBOUW
ARCHEOLOGISCHE SPROKKELS
TENTOONSTELLINGEN
BUURTMUSEA

Redactie NIEUWSBRIEF

Nelly Goebertus tel.: (024) 6413180
Herman van Leeuwen tel.: (0487) 532299
Jacques Rommens: tel.: (024) 6422232

Redactieadres: Diepvoorde 32-02
6605 GW Wijchen: tel.: (024) 6422232

MUSEUM KASTEEL WIJCHEN

Kasteellaan 9, 6602 DA Wijchen
Postadres: PB 9000, 6600 HA Wijchen
tel.: (024) 6424744
tel: maandag t/m donderdag
(024) 6492223 ;
fax: (024) 6492208

OPENINGSTIJDEN:

vrijdag van 11.00 - 17.00 uur

zaterdag / zondag van 13.00 - 17.00 uur

IN MEMORIAM

Wie het voorrecht heeft gehad betrokken te zijn geweest bij het maken van de maquette van de Wijchense kastelen, die nu in de kasteleninfo staat, weet hoe Toon van den Heuvel was: een ongelooflijke doorzetter die men vaak fluitend tegenkwam.....

Ondanks het feit dat hij het laatste jaar van zijn leven met zijn gezondheid kampte, wilde hij de maquette in ieder geval afmaken. Toon was iemand die afmaakte waar hij aan begonnen was. En dat deed hij niet zozeer voor zichzelf maar voor zijn gezin en de groep. In de vele gesprekken die ik met had vertelde hij graag over de padvinderij, waar hij jaren lid van was. Hij vertelde dan over de overlevingskampen, waar je met weinig uitrusting en eten dagen ergens maar moest zien rond te komen. Ik weet nog goed dat toen die dat voor het eerst vertelde, ik dacht: dat zou je eigenlijk niet zo van hem verwachten, maar dat is natuurlijk Toon. Het heeft namelijk alles te maken met hard kunnen zijn voor jezelf. En dat kon hij.

Toon heeft altijd hard gewerkt voor zijn gezin. Hij was nog van de tijd van de lange werkdagen en het werken op stukloon. Met veel dankbaarheid denk ik terug aan de vele avonden dat we als kastelen-infogroep, geschaard om de maquette, in zijn schuurtje vergaderden. Annie, zijn vrouw, zette koffie. Het was altijd oer-gezellig. Het ging vaak over oud-Wijchen. Toon was een echte Wijchenaar. Hij kon dan ook alleen een maquette maken, zoals die er nu uitziet: Wijchen rond 1950.

Dat is een prachtige herinnering aan hem.

Wim Kattenberg

REDAKTIONEEL

door Herman van Leeuwen

Beste Vrienden

We volgen de seizoenen op de voet. Het laatste nummer van de nieuwsbrief in 1999, de laatste van de eeuw ligt voor u. Nu.... op de drempel van een nieuw millennium.

Over onze schouders terugblikkend staan we terloops stil bij persoonlijke ervaringen van de langst levenden onder ons. Van die alleroudsten onder ons die toen het levenslicht aanschouwen.

Wie kan immers zeggen dat je 'drie eeuwen' meegemaakt hebt !

een terugblik

De fiets, de beste vriend bij tegenwind, doet zijn intrede. Een probaat middel voor burger en militair. De eerste automobiel snort hen voorbij. Van geschreven informatie via kranten over belangrijke wereldgebeurtenissen namen zij gretig kennis. Het traditionele agrarische leven, dat tot dan toe beheerd werd door de wisseling van seizoenen, verandert totaal. Toepassingen van telegraaf en telefoon volgen. Het eerste t.v.- beeld komt vervolgens in de huiskamer. Vooral het medium televisie heeft vergaande gevolgen. Denk maar eens aan de dag toen honderden miljoenen mensen de eerste bemande maanlanding meemaken. Of nu, live, satellietbeelden van gebeurtenissen elders in de wereld, ervaren.

De geniale uitvinding door de mens van het wiel, veel vroeger daarvoor, legt de basis voor de ontwikkeling van een nieuw vervoermiddel: de wagen en weer later de hoge bi en de stoomwagen, later de automobiel. Miïsschien heeft de zon wel model hiervoor gestaan. Dat voorzichtige begin van het gebruik van het wiel valt ongeveer samen met de periode waarin de crematieresten van een vierwielig wagengraf op de Wezelse Berg gekoppeld kunnen worden (de Hallstatt-fase II)

Van de eerste Romeinse wegen in onze streken via de huidige autosnelwegen kunnen velen nu op de elektronische snelweg terecht die ons in enkele seconden bij databestanden brengen.

en nu verder....

Wat biedt deze laatste nieuwsbrief van de eeuw u?

Op de voorpagina een foto van een portret van Prinses Emilia van Nassau (ca. 1593), op vierentwintigjarige leeftijd, toegeschreven aan Daniël van den Queborn. Dit portret werd in 1991 door L.J. van der Klooster opgespoord. Prinses Emilia (1569-1629) woonde met haar man: Prins Emanuel en hun kinderen vele jaren

op kasteel Wijchen. Verborgen in deze nieuwsbrief vindt u een persoonlijke brief van deze Kasteelvrouwe uit Wijchen.

De nieuwsbrief begint met een artikel van de voorzitter Wim Kattenberg. Verder komen er twee verslagen van geslaagde dialezingen voor. Het ene verslag van Herman van Leeuwen handelt over de dialezing die de heer Joost van den Besselaar op 30 september II. over onderwaterarcheologie en de ontdekking van een Romeinse Cuykse brug voor onze Stichting hield. In een ander verslag van Nelly Goebertus ventileert Constant Willems op 18 november zijn visie over kastelenbouw in Nederland en die van Wijchen in het bijzonder. Voorts aankondigingen over huidige en komende exposities in het museum Kasteel Wijchen.

Fred van Heuven schrijft een boeiend artikel over zijn bonte ervaringen dit jaar in de Proto-historische tuin 'de Tuun'.

Jacques Rommens blijft maar archeologisch sprokkelen.

Een aantrekkelijke excursie op zaterdag 12 februari 2000 naar de opgraving op de Tienakker heeft het bestuur voor u, op het prikbord staan. Het is dus een thuiswedstrijd. Er is nog heel wat werk te verzetten binnen onze Stichting. Werf zelf in deze wintertijd nieuwe Vrienden (individueel / gezin) en laat uw nieuwsbrief daar lezen! Of klim in de pen en laat u leiden naar onbekende verten. De redactie wenst ieder een gelukkig kerstfeest, een voorspoedig 2000 en veel leesplezier.

VAN DE BESTUURSTAFEL

door W. Kattenberg, voorz.

Vooraan in dit nummer staat een In Memoriam gewijd aan Toon van den Heuvel, de man die de grote maquette maakte in de kastelen-info. Voor mij was zijn heengaan één van de trieste ervaringen van het afgelopen jaar...

Er valt namelijk iemand weg waar je met elkaar zoveel aan hebt gehad en hij natuurlijk ook aan ons.

Daarmee kom ik op hetgeen ik in deze korte bijdrage kwijt wil. Namelijk, dat je je ooit een keer meldde als vrijwilliger bij een instantie om een klus te doen zonder eigenlijk precies te weten wat daar allemaal verder aan vast zit.

Waar je bijvoorbeeld niet direct bij stil stond was, dat je, voor je het wist te maken kreeg met een groep van mensen die ieder voor zich ook iets wilden doen: in dit geval voor het museum.

Binnen de kortste keren zat je namelijk in een groep, waar je ook niet altijd even bewust voor gekozen had.

Ik kwam, behalve over het heengaan van Toon, ook op het idee om iets te zeggen over het groepsproces, waar je onherroepelijk mee te maken krijgt als je vrijwilligerswerk gaat doen zoals toen ik een paar weken geleden met Fred, je weet wel van de Tuingroep, in "de Tuun" een bult oude koemest aan het verplaatsen was.

We begonnen, toen we een tijdje bezig waren, grappen te maken in de zin van: "Wat zullen de boeren uit de IJzertijd boven in de hemel zich rotlachen, als ze ons zo zien zeulen met die stront".

Wat echter achter deze grapperij schuil gaat, je realiseert je dat achteraf, is de vraag of je dat gesjouw met die mest eigenlijk wel datgene is wat je hebt gewild of gedacht hebt ooit in je vrije tijd nog eens te gaan doen.

Nee, dat heb je natuurlijk niet gewild of gedacht. Het idiote is alleen, dat je er nu niet mee wilt ophouden. En als je daar over nadent heeft dat alles te maken met het groepsgebeuren. Als lid van de Tuingroep sta je ervoor. Je bent samen iets aan het maken. Dat is het dus wat je onder andere terugkrijgt als je je in de vrije tijd voor iets gaat inzetten. Je hoort ergens bij. Je doet het ook voor die ander. Dat is een ervaring die je in deze tijd, in feite hard nodig hebt.

Namens het bestuur wens ik jullie hele fijne feestdagen en een goed begin in 2000.

ACTIVITEITEN EN MEDEDELINGEN

EXCURSIE TIENAKKER

naar deze actuele opgraving in Wijchen. Deze praktisch continu bewoonde plek vanaf de Klokbekercultuur (2500 v.Chr t/m de Karolingische periode (900 n. Chr), op een vroegere rivierduin langs het Wijchens Maasje. Ze is waarschijnlijk een van de waardevolste Wijchense sites.

De heer Henk van Wetten, archeoloog, zal ons rondleiden en ons van zijn deskundig commentaar voorzien. Na de rondleiding kunt u verdere vragen stellen onder het genot van een kopje koffie. Grijp deze kans om voor het laatst op die plek een goed beeld van de opgraving te krijgen.

Datum: zaterdag 12 februari 2000, aanvang 10.00 uur, duur: 2 uur.

Verzamelen: bij T-kruising Meerdreef-Hogeweg, te Wijchen.

• **INHOUD CREMATIEGRAF HERNEN**

Op 22 oktober II. ontving de heer P. van Dinteren een brief van mevr. M. Evers-Smets uit Den Haag waarin zij o.a. stelde dat zij de inhoud van het Hernense crematiegraf (zie jaargang 7 - nr 2) niet in bruikleen aan het Museum Kasteel Wijchen zal af staan.

• **MUSEUMJAARKAART**

RABOpas-houders, gekoppeld met een MJK-regeling, moeten vanaf 01-01-2000 50 % van de gangbare entreprijs betalen bij musea aangesloten bij Stichting MJK.

Voor NS-korting houders geldt dit vanaf 01-01-2001.

• **CORPUS**

werkgroep Collectiebeheer, Onderzoek, Registratie en Publikatie"

De komende CORPUSAVONDEN (voorheen scherven - en literatuuravonden) voor 2000 zijn gepland op de navolgende donderdagen: 13-1, 17-2, 23-3, 20-4, 18-5 en 15-6-2000
Aanvang steeds 20.00 uur. Plaats: Koetshuis.

EXPOSITIE ALEKSANDER BOBKIN

Nog enkele dagen tot 20 december 1999 kunt u de schilderijtentoonstelling van onze plaatsgenoot ALEKSANDER BOBKIN in het Museum Kasteel bezichtigen.

Het werk van Aleksander Bobkin (Siberië, 1952) is op velerlei wijze verbonden met de oerbronnen van onze picturale tradities. Hij haalt zijn inspiratie niet alleen uit de kunsttradities van zijn Siberische vaderland. Maar ook de oosterse, oriëntaalse en onze eigen westerse cultuur hebben een duidelijk

spoor achtergelaten in zijn werk.

Het werk van Bobkin heeft zich in de loop van de tijd geëvolueerd naar een steeds abstractere vorm. Het beeldt allang niet meer alleen de direct waarneembare werkelijkheid af, maar voorziet die als het ware van een masker. De afbeelding wordt een symbool. Het vertegenwoordigt de essentie van het wezen van het afgebeelde, zoals een gestileerd masker dat een toneelspeler draagt ter identificatie van zijn rol. Bobkin probeert op die manier de afbeelding los te laten staan van iedere directe verbondenheid en individuele identiteit. Hij wil zo een onderzoek doen naar de kern van onze picturale traditie. Welke macht heeft degene die iets afbeeldt? Is hij in staat het afgebeelde te beïnvloeden, in de vorm van een betovering zoals we die in de hele menselijke geschiedenis en overal op aarde tegenkomen bij sjamanen, wijzen, medicijnmannen, druïdes? En wat zijn de gevolgen van deze al dan niet vermeende beheersing van het afgebeelde op het denken en handelen? Vragen waarop ook de schilder zelf geen eenduidig antwoord kan geven zonder de betrokkenheid van de beschouwer.

Vanaf 7 januari t/m 27 februari 2000 exposeren **RITA LENTZ**, grafiek, en **ZAMIRA JONKER**, keramiek.

Op vrijdag 7 januari 2000 om 20.00 uur is de feestelijke opening van deze eerste kunsttentoonstelling in deze nieuwe eeuw.

Voorts exposeren vanaf 3 maart t/m 30 april 2000 **QIANG LI LIANG**, schilderijen, en **ZHAM HONG LIAN**, geschilderde objecten.

EXPOSITIE HANDZAME HANDEL

Momenteel is tot 6 mei 2000 in het museum bovengenoemde archeologische wissel-expositie te bezichtigen. De kleine expositie is een interessante opstelling, vervaardigd in eendrachtige samenwerking van CORPUS (Collectiebeheer Registratie en Publikaties) van Museum Kasteel Wijchen en met verschillende amateur-archeologen van de AWN afd. Nijmegen e.o.

Ze gaat over de vervaardiging van en de handel in stenen bijlen, glazen armbanden, Romeinse

lampjes en ijzer. Bijlen, armbanden, lampjes en ijzere voorwerpen waren handzaam dat wil zeggen hanteerbaar en bruikbaar. Het zullen gewaardeerde ruilobjecten of welkome geschenken zijn geweest.

Hoewel inhoudelijk afwijkend, is deze expositie geïnspireerd op het gelijknamige boek van de schrijver Frits David Zeiler welk boek Kelvin Wilson illustreerde.

Het aardige is dat de tentoongestelde vondsten voornamelijk uit het Land van Maas en Waal afkomstig zijn.

Een waar hoogtepunt is de vitrine met typische maar ook geheimzinnige Keltische glazen armbandfragmenten (vanaf de 2e eeuw v. Chr. tot de 1e eeuw na Chr.) uit ons rivierengebied. Een feest van kleur! Hiermee tonen we, voor het eerst een van die archeologische karakteristieken van Wijchen in een notedop maar wel voor een breed publiek.

Buiten deze schitterende vitrine van kleurrijk glas gaf het verzorgde tentoonstellingsgidsje nog meer zinvolle achtergrond en extra cachet aan deze tentoonstelling. Proficiat mensen!

De sociale Prinses Emilia!

door Jacques Rommens

Deze praktisch integraal overgenomen brief van Prinses Emilia uit het jaar 1618 is door mij, waar nodig, 'leesbaar' gemaakt; fragmenten van deze brief zijn tevens in de 'kasteleninfo', op een paneel van het Museum Kasteel Wijchen, te zien.

11 nov. 1618

*Edele Eerenfeste voorsinnighe en de seer discreete Heer (= Zeer Achtbare vooruit zorgende en heel discrete Heer)
Alzoe de Buermeesters kerckmeesters gheerfden en de Naebuieren (= niet grond-eigenaren) deeses kerspels (= parochie) ons hebben versocht als een lidmaet deeser ghemeente om meede met haer landslieden aen Uwe te doleeren (= zich te beklagen) over de canoniken (=kanunniken) van Craenenburg (Kranenburg) die onder pretext (=voorwendsel) van een seker Landt reces (=besluit) hier voorens gheemaneert (=afkomstig is) om eenighe ingheecropene abuisen wech te*

neemen en niet om jemandts goede en de oude gherechlicheit te ontnemen; blieden weigherich (weigerachtig) de tiendtmaeltijt te bedrieven (= blijk geven) conform d'oude ghebruik en haer schuldighe plicht en de belofte soe het bij deughdelicke beseghelde brieven te zien is daer tegens de voorschreven Landtreces naer veele luiden duncken (=menen) ('wijder extendeeren (=uitgebreid)') als de meeninghe vande heerren is geweest./ Tot de welcke doleancien (=klachten) wij ons te willigher hebben laeten induceeren (=overreden) door dien dat wij selfs ghetuigh sijn en ghesien hebben dat de voorschreven Naebuieren gheen overdaet ofte gulzichheit met de bovengenoemde tiendtmaeltiet bedrieven maer dat zij de penninghen procedeerende van de selve / loffelic ghekeert hebben tot goddelicke wercken als tot de reparatie van haere vervallene kerke en onderhout (=onderhoud) van arme luiden, die veele in deeze ghemeente sijn: hoopende dat Uwe Zeer Achtbare een insien daerom hebben zullen op dat deese arme naebuieren die zoe swerlick (met moeite) de tienden moeten beaerbeiden ghemaintineert (= gehandhaafd) worden in haer oude onverbroken en wel ghefondeerde pozzessie (=bezit). Ende dat deeze Canoniken (die so veele schoone penninghen jaerlicks uit deese ghemeente buiten landts sleepen en daervan luy (=jullie) weeldich (=weelderig) en ombecommert leevende zoude nog geerne de armen 't broot wt (=uit) de tanden trecken) worden daertoe ghehouden dat zij achtervolghende d'oude ghebruick voltrecken de conditien (=op voorwaarde dat) die zij selfs bij tijt (ten tijde) van de Pausdom belooft hebt. En de ooc altijt onverbreekelic onderhouden hebben tot deese leste verleden jaer toe. En de suliks (=zulks) doende Uw Zeer Achtbare (= v.v. E.E.) arme onderzaeten (=onderdanen) zullen meer en meer oorzaeke hebben om Uw Zeer Achtbare (=v.v. E.E.) gelucksaelighe voorspoet toe te wensschen in Uw Zeer Achtbare rechtveerdighe regeringhe: ghelijc wij meede doen uit gerondt (=grond) van ons herten (hart) met zulke affectie als wij sijn.

*W.V. E.E (= Uwe Edele Zeer Achtbare),
goede vriendinne -*

*Emilia de Nassau
princesse de portugal §*

Deze brief is waarschijnlijk gericht aan de Proost van het domkapittel van Kranenburg (D) waaronder het kerspel van Wijchen toen Een kapittel bestaat uit kanunniken die gezamenlijk de leden van een kerkelijk kiescollege vormen. Zij klaagt dat het kapittel de jaarlijkse 'Tienmaaltijd' niet gaven. De tienden van Wijchen behoorden vanouds tot het kapittel van Zifflich en later Kranenburg. Tienden (een tiende deel) zijn belastingen in natura die aan een heer of kerk betaald moesten worden. Verder vraag ik aandacht voor de schrijfwijze van 'Naebuieren' (min of meer het volk: de niet-eigenaren van grond) is door prinses Emilia in de originele brief, twee keer, met een hoofdletter geschreven. Dat is blijkbaar met reden gedaan. Zij komt en dat blijkt ook uit ander optredens van haar (zie haar testament) heel duidelijk op voor mensen met minder kansen! (Deze brief ligt in het Rijksarchief Provincie Gelderland).

TUUNIEREN

door Fred van Heuven

Toen ik mij in januari 1999 aanmeldde als vrijwilliger voor de tuingroep, kon ik nog niet bevroeden waar ik aan begon. Tuinwerk had ik in mijn eigen tuintjes, de voorbije jaren, al veel gedaan en dat was mij altijd goed bevallen. Met de enige doch schaarse kennis die ik had van bloemen, tuinplanten en gewassen stortte ik mij, met de andere vrijwilligers en vrijwilligsters van de tuingroep, op de aanleg van een proto-historische tuin in de Wijchense kasteeltuin. Door mij in het begin steevast verbasterd tot pre-historische tuin.

De aanleg van een dergelijke tuin was met het rangschikken van enkele stenen en rotsblokken waarschijnlijk klaar geweest.

De aanleg van een proto-historische tuin is toch even wat anders. De uitvoering van een dergelijk plan eist in het eerste begin vooral veel overleg en afstemmen van taken. Hoe richten wij deze tuin in? Wat wordt er in de verschillende vakken ondergebracht? Welke planten en gewassen horen waar thuis? Zomaar een aantal vragen die wij onszelf moesten stellen en die ook allemaal moesten worden beantwoord.

In deze bijeenkomsten vlogen mij de latijnse namen van de verschillende planten en gewassen om de oren. Ik zal het niet in mijn

hoofd halen om bij de groenteman een pond "allium sepa" (uien) te bestellen of bij de drogist een rolletje "mentha piperita" (pepermunt). Maar ja, voor de vrijwilliger is dit dan ook biologische vaktaal die zich niet alleen tot Nederlands beperkt.

De plannen voor de aanleg van een proto-historische tuin was al in 1992 ter sprake geweest. Nu nog de uitvoering.

Het begon met grondverplaatsing (hierin zat een hoog gehalte aan steen).

Het voorbereiden van een gedeeltelijke planken-afrastrering van de vakken, waarbij wij te gast waren bij de gemeentewerf te Wijchen. Daarna het conserveren van wilgetenen, te gebruiken voor het "tuunen". Vervolgens het aanbrengen van de planken-afrastrering, waarbij wij een minder vriendelijk bezoek van een bijenzwerm uit de aangrenzende tuin voor lief moesten nemen. En natuurlijk het altijd weer wieden van onkruid (gebroken: een hark en een schoffel).

Andere werkzaamheden waren o.a. het zaaien van granen, groenten en het verpoten van planten (was het nou een plant of toch onkruid) en het uitzetten van nieuwe planten.

Het hoort allemaal bij het tuinwerk van de vrijwilliger.

Tijdens deze werkzaamheden in de tuin, werden wij vaak getraakteerd op een zangvogel-concert. De kennis van vogels blijft bij mij steken op de drie M's. (mezen, merels en mussen).

Wieden in het boekweit

Maar een van de andere vrijwilligers weet alles van vogels. Herkent niet alleen zijn deuntje, maar weet ook welk "pak" hij draagt. Zeer

leerzaam dus voor de andere vrijwilligers en bovendien geheel gratis educatief onderwijs. De opmaak van de vakken Late IJzertijd, Romeinse Tijd en Vroege Middeleeuwen vroeg duidelijk meer kennis van zaken. Ook deze vakkundigheid is binnen de tuingroep groeiende.

Het geheel werd afgerond met het plaatsen van de bordjes, waarbij het tekentalent van een onzer vrouwelijke tuingroep-vrijwilligers, ook niet onvermeld mag blijven.

Wat ook niet achterwege mag blijven was de welwillende medewerking en de ongevraagde adviezen, die wij van de gemeentelijke groenvoorziening Wijchen mochten ontvangen. En dan na al die lichamelijke inspanningen maar afwachten wat er boven de grond zou komen.

Wij constateerden inderdaad dat er wat boven de grond kwam.

Maar dat deden ook de konijnen die in de buurt van de tuin hun grondgebied hebben. Zij deden het z.g. voorproeven.

De door ons genomen maatregelen (het spannen van netten) bleken voldoende. Op een enkel blaadje na, groeide alles prachtig.

Het resultaat mocht er zijn. Mede dankzij de weergoden in 1999 konden we spreken van een rijke oogst. De uien, prei, veldsla, snijbiet en tuinbonen smaakten uitstekend.

De verbouwde koolrabi sloeg bij mij thuis wat minder aan. Zijn sterke geur werd geassocieerd met de gaarkeuken van een hongerwinter uit een ver verleden.

Maar ook de niet eetbare gewassen deden het allemaal voortreffelijk. Nieuw voor mij was de kennismaking met maar liefst 13 graansoorten.

Na de oogst moesten deze eerst drogen.

Hiervoor mochten wij gebruik maken van een ruimte bij de gemeente-werf te Wijchen, waar naar later bleek ook muizen op af kwamen. De door ons genomen maatregelen om deze granen niet op het menu van deze knaagdieren te zetten, mochten slechts gedeeltelijk werken. Het dorsen van de granen deden wij handmatig en daarbij zijn alle 13 soorten door onze vingers gegaan.

Ondanks het snoepen van de muizen bleef er voldoende over om ook na een jaar van een mislukte oogst, weer opnieuw te kunnen zaaien. De zaden ondergaan in het najaar van 1999 hun definitieve droging op een plek waarvan wij niet weten of deze muizenvrij is en of de

droogkast waarin zij zijn ondergebracht knaagdierbestendig is.

Inmiddels bloeit op de geogste akkers in de tuin het mosterdzaad welig. Net een gele zee. Voordat deze bloemen zelf weer zaad gaan vormen, dienen zij, ter natuurlijke bemesting, te worden ondergespit.

Zo blijft er altijd werk in de tuin.

Zoals u leest heeft ook deze tuin geen "pad van rozen". Maar de daarin gestoken inspanning blijft toch voor velen een hele plezierige ontspanning. En voor bezoekers waarschijnlijk ook een stuk verwondering !

' Onderwaterarcheologen samen zijn als een EHBO-doos toch heel belangrijk '

door Herman van Leeuwen

Joost van den Besselaar, onderwaterarcheoloog, gaf 30 september ll. voor een gehoor van 39 geïnteresseerden in de trouwzaal (echt iets voor Vrienden) een boeiende lezing over de activiteiten van de werkgroep W.O.O.R. (regio-zuidoost) : allen onderwaterarcheologen. Dat Nederland van oudsher een varend volk is daar draait het allemaal om.

Van deze werkgroep (Werkgroep Onderwaterarcheologie Oostelijk Rivierengebied: in 1994 opgericht), met 14 deelnemers, is hij coördinator. De W.O.O.R. is weer een onderdeel van de WAOW (landelijke Werkgroep Archeologie Onder Water). De W.O.O.R. werkt nauw samen met de AAO (Afd. Archeologie Onderwater van de ROB) en het NISA (Nederlands Instituut voor Scheepsarcheologie).

De heer van den Besselaar was tijdens zijn militaire dienst sportduiker geworden. En kreeg later zelf zijn eerste lessen bij 'ontrafeling' van vergane V.O.C.-schepen zoals: 't Vliegent Hert', ' De Amsterdam' en 'de Scheurrak'. En daarmee was de liefde voor onderwaterarcheologie geboren !

Dit wordt door zijn werk bij de waterpolitie, enige jaren later in 1984 aangewakkerd, wanneer hij hoort van 'paalvondsten' (resten

van de Romeinse brug !) in Cuijk. En geleidelijk leidt zijn coördinatorschap, via relatienetwerken, tot steeds meer tips.

Uit allerlei perioden wordt archeologisch materiaal op bodems van binnenwateren door onderwaterarcheologen ontdekt. Het zicht is er in tegenstelling met de zee heel klein: het is veel tastwerk. Veel vondsten dateren uit de laatste zestig jaren. De periode november tot maart is, in het algemeen, een ideale periode om te duiken. Er is dan vaak een lage waterstand en er is weinig stroming. Algen groei is in die tijd minimaal zodat er beter zicht is. Afgelopen duikjaar (1998-1999) verliep moeilijk door de vele wateroverlast.

overeenkomsten/verschillen

Uitvoerig ging spreker in op verschillen en overeenkomsten met de 'droge' archeologie. Onderwaterarcheologie heeft met 'droge' archeologie veel overeenkomsten op het gebied Onderwater 'ligt' evenveel als op het land. Op de binnenwateren van ons land is veel veranderd door kanalisatie, aanleg van dammen, kribben en nieuwe beschoeiing. Wanneer wij als onderwaterarcheologen dit terrein niet bewaken gaan er veel archeologische vondsten en monumenten verloren door sterke waterstromingen en de steeds groter wordende schepen die onder water veel vernielingen aanrichten. Romeinse palen onder het wateroppervlak in Cuijk zijn in de loop der jaren door sloopschroeven als zodanig ingekort.

Voordat het onderwaterwerk begint wordt er daarvoor uitgebreid vooronderzoek gedaan. Belangrijk is het opbouwen van goede contacten met baggeraars, mensen die langs rivieren of wateren wonen en met overheid en rijkswaterstaat heel zinvol. Verder moeten we telkens rijkswaterstaat, polderdistricten, gemeenten en particulieren in kennis stellen en toestemming vragen om het archeologische waterveldwerk te mogen starten.

Voor de werkwijze is de duikorganisatie rond de berging van resten van de Romeinse brug bij Cuijk een goed voorbeeld.

De houten brug bij Ceuclum (Cuijk) werd in de 4e eeuw n. Chr. gebouwd. En haar lengte bedroeg tussen 325-350 meter. Via dendrologisch onderzoek ontdekte men drie bouwfasen. De 1e bouwfase uit 340 na Chr.; de 2e bouwfase 368-369 na Chr. en de laatste

bouwfase: 380-390 na Chr. In de archieven is bekend dat een Romeinse keizer in 368 na Chr. Noviomagus (Nijmegen) bezocht. Ongetwijfeld zal een causaal verband bestaan hebben tussen het bezoek van de keizer aan Noviomagus en de tweede bouwfase.

een kijkje in de keuken

Afschermen van het onderwaterterrein gebeurt door middel van touwen die men aan Romeinse onderwaterpijlers vastmaakt. In elke pijler wordt een nummerlabel bevestigd met een draadnagel. Bij de tufstenen (1000 kg: 110 cm hoog !) moet eerst gaten worden geboord en kon toen pas een schroef met label worden bevestigd.

Door middel van een computer kon een 3D - tekening worden gemaakt en meetfouten opgespoord. Per vak wordt er ingemeten in dit geval was dat 2x5 meter (gelabeld). Het inmeten nam enkele maanden in beslag. Grote obstakels worden door een ingehuurd kraanschip verwijderd of door hefballonnen. Een airlift aangesloten op een compressor en slangen verwijdert de de grondlaag van de bodem naar een zeef waar andere medewerkers kleine Romeinse vondsten (ook middeleeuwse en hedendaagse vondsten) kunnen determineren. De vondsten maakt men schoon door middel van een kleine slijptol en of zandstraalt men met een zeer klein luchtgereedschap om minimale beschadigingen te voorkomen. Een computer bracht door middel van een scheidsscanner (aftastapparaat dat het buitenoppervlakte van de voorwerpen meet) de vondsten nauwkeurig in beeld op schaal 1:10. In uitzonderlijke gevallen werd er 'afgetond' ..Dat is het afschermen van de voorwerpen onder water door middel van boeitonnen. Slechts zelden gebeurt dit omdat er nogal wat instanties hier toestemming voor moeten verlenen. Bovendien heeft het scheepvaartverkeer van deze methode dan hinder van. Nadat het duikonderzoek is afgerond, volgt er een publicatie.

Onderwaterarcheologie heeft ook duidelijk verschillen met de 'droge' archeologie De 'netwerken' zijn uitgebreider, de organisatie is er moeilijker, de veiligheid moet gegarandeerd worden tijdens het duiken. De middelen om tot het bergen te komen zijn heel specifiek. Natuurlijk botsen belangen van de

duikliefhebberij soms met belangen van A.W.N.-afdelingen. Maar vaak worden ze opgelost. Naargelang duikers meer aandacht besteden aan voorwerk bij een plaats waar een 'onderwatervoorwerp' vermoed wordt, is de kans groter van slagen. Fotografie en biologie helpen daarbij.

Door de activiteiten van deze werkgroep wordt in de toekomst de mogelijkheid geschapen dat zelfs de Cuijkse vondsten op de bestaande landelijke onderwatermonumentenlijst komen te staan!

Lezing kastelenbouw.

Door Nelly Goebertus

Donderdagavond 18 november is de grote hal in het kasteel tot de nok gevuld met belangstellenden voor de lezing over kastelenbouw van Constant Willems. Hij is de maker van de maquettes in het torentje de z.g. "kasteleninfo". Zelf is hij afkomstig uit de wereld van de architectuur, maar het bureau waar hij werkt doet ook veel opdrachten in de restauratie. Zijn belangstelling voor kastelen dateert al van veel eerder.

Hij vertelt dat voor elke maquette in het torentje is gekozen voor een bepaalde fase in de geschiedenis van het betreffende bouwwerk. Zo is in Batenburg nu nog slechts een ruïne te zien. De maquette laat de situatie zien in de tijd dat er een walburcht (rond 1200) stond in een weids rivierenlandschap. In de tussenliggende tijd is er van alles veranderd, bijgebouwd, gesloopt, door brand verwoest, en tenslotte geconsolideerd. De tijd van kastelenbouw begint eigenlijk in de Vikingentijd (850 -1100). De eerdere Romeinse versterkingen blijven dus buiten beschouwing in de presentatie. De Romeinen waren bouwtechnisch al veel verder in het gebruik van bouwmaterialen als baksteen en dakpannen dan de vroege middeleeuwen. Door de steeds herhaalde strooptochten van de Vikingen werd steeds meer de behoefte gevoeld aan verdedigingswerken en bescherming. In deze periode ontstaan dan ook de eerste mottenkastelen. Uit onderzoek blijkt dat heel veel, zelfs de meeste kastelen in Nederland, een mottenverleden hebben. Ook Batenburg. Werd er voor de bouw van een mottenkasteel nog gebruik gemaakt van bouwmaterialen die

voorhanden waren(dus voornamelijk grond voor de aarden wal en de heuvel en hout voor de toren en palissaden), later werd er voor de ringburchten ook tufsteen gebruikt, over water aangevoerd uit de Eifel. Tufsteen is ook te herkennen in de oudste delen van kerken en kerkjes, bijv. het onderste deel van de torens. Pas later werd de baksteen en de dakpan herontdekt. Met dit bouw materiaal konden grotere gebouwen neergezet worden. Soms is er toch nog, ter versteviging, een aarden wal opgeworpen aan de binnenkant van de ringmuur. Dit zou in Batenburg het geval geweest kunnen zijn, omdat aan de binnenzijde van de ringmuur boogvormige, ondiepe nissen zijn aangetroffen, die niet gediend kunnen hebben als ondersteuning van de weergang. Het zou er op kunnen wijzen dat er een aarden wal tegen de ringmuur heeft gelegen, die door de ondiepe nissen beter bestand gemaakt was tegen de druk van de aarden wal.

Is er in Batenburg nog een indrukwekkende ruïne te zien, in Leur en Balgoy is zelfs niets meer te ontdekken, wat aan een kasteel doet denken. In Leur moeten wij het doen met een opgeworpen heuvel achter het kerkje, waarvan wordt aangenomen dat ter plekke een motte is geweest. In Balgoy zijn bij opgravingen in de veertiger jaren funderingen aangetroffen, die er op wijzen dat er een woontoren met voorburcht heeft gestaan. In Hernen en Wijchen heeft de tand des tijds veel meer overgelaten voor het dankbare nageslacht.

Voor de reconstructie van Leur viel er niet veel te kiezen en zien we dan ook een reconstructie van een motte-burcht, bestaande uit een houten toren op de motte(de opgeworpen aarden heuvel) en eveneens houten palissaden uit de tijd tussen 1000 en 1250. Meestal was er brede poort in de palissade naar de voorburcht, waar de bedrijfsgebouwen gevestigd waren. Een voorburcht is ook bij latere kastelen, toen men al overgestapt was op het gebruik van baksteen voor woontoren en ringmuur, nog vaak terug te vinden. Vanuit de woontoren hadden de kasteelbewoners vrij zicht op het terrein van de voorburcht, doordat de muur rond de voorburcht aan de kant van de woontoren met opzet weggelaten was. Als de belagers al op het terrein van de voorburcht waren kon vanuit de woontoren het voorterrein nog zolang mogelijk verdedigd worden.

In Balgoy waren, waarschijnlijk voor dit doel, rechthoekige uitbouwen aan de voorkant van de woontoren aangebouwd, schuin uitstekend in de gracht. Voor de weergangen op de ringmuur geldt hetzelfde principe: de woontoren is het laatste "veilige" heenkomen voor de belaagden. Vanaf de weergang is er geen directe toegang tot de woontoren en moesten de belagers andere listen verzinnen om daar binnen te komen en dan stuitten ze weer op een wenteltrap, zo geconstrueerd dat de verdediging zo lang mogelijk was vol te houden. Binnen de ringmuur van Batenburg heeft ook een woontoren gestaan, zo blijkt uit de aanwezigheid van fundering, teruggevonden bij werkzaamheden. Het (verdwenen) donjon van kasteel Hernen heeft dezelfde functie gehad. Of er ook een voorburch geweest is, is onbekend, er zijn nooit bewijzen voor gevonden. Het kasteel Hernen behoort tot de absolute top van de Nederlandse kastelen, omdat de directe omgeving er zo gaaf bij ligt, er weinig aan veranderd is en nooit schade heeft opgelopen (op het donjon na). De voorgeschiedenis van kasteel Wijchen is in nevelen gehuld. Wel kon tijdens de restauratie geconstateerd worden dat de funderingen in de noordoost hoek meters dik zijn en naar beneden toe trapeziumvormig uitlopen. Dat zou er op kunnen wijzen, dat er ooit een woontoren heeft gestaan.

Helaas zijn zelfs metersdikke muren niet bestand tegen de verwoestende kracht van buskruit. Door nog dikkere muren te bouwen (Rozendaal met muren van 4 meter dik) is getracht de verdedigende functie van de kastelen te verlengen, maar het einde was definitief in zicht. Sommige kastelen raakten in verval, anderen werden verbouwd tot lustslot, weer anderen kregen een militaire functie. Dat laatste zou in Batenburg het geval geweest kunnen zijn. Later is daar weer lichtgefundeerde dunwandige bebouwing binnen de muren toegevoegd om het een woonbestemming te geven, maar ook deze bebouwing is na een brand weer verdwenen.

Voor de maquette van kasteel Wijchen is gekozen voor de 18e eeuwse woonfase. Voor het kasteel heeft een symmetrisch aangelegde Franse tuin gelegen, die direct toegang bood tot het koetshuis (voormalige bouwhuis). Helaas is tijdens de grondige verbouwing van 1939 het torentje van het koetshuis afgebroken. We weten niet waarom, evenmin weten we waar het torentje op de noordoost hoek voor gediend

heeft. Het zou als theekoepeltje in gebruik geweest kunnen zijn, het zou een restant van een oudere voorburch kunnen zijn. Het was in ieder geval niet vanuit het koetshuis toegankelijk. We weten het niet, het is er niet meer. Wat we wel weten is dat het water van de gracht ook doorliep aan de noordzijde van het koetshuis. We weten dat met zekerheid, omdat er uit 1820 kadastrale kaarten aanwezig zijn, waar deze hele situatie op ingetekend staat. Waarschijnlijk was de waterhuishouding onderdeel van het stroomgebied van het riviertje de "Elst", een zijrivier van de Maas, die in die tijd nog langs het kasteel liep. Het tracé van het riviertje is nog steeds terug te vinden in het landschap.

Veel interessante wetenswaardigheden, die ons weer iets dichterbij het verleden brachten. Dit kan alleen dankzij heel veel onderzoek in archieven, in de bodem, in oude correspondentie. Dit gebeurt op veel plaatsen door veel mensen, ieder op zijn eigen terrein. Dankzij de bouwkundige naspeuringen, waaraan Constant Willems heeft bijgedragen, is er veel aan het licht gekomen en konden de maquettes door hem gebouwd worden.

ARCHEOLOGISCHE SPROKKELS

door Jacques Rommens

• *Celtic fields*

Bij de Petkuil (in de buurt van het Vasser grafveld is op 14 januari 11 voor het eerst in Overijssel door Sake Jager van het ROB een Celtic fields gevonden. Een luchtfoto uit 1945 van de omgeving van Vasse toonde al de kenmerkende patronen van een celtic field. Bij een bezoek aan de vindplaats werden de wallen van het celtic field inderdaad waargenomen. Bij de bewerking van de akker werd allerhande afval langs de randen opgestapeld. Deze landbouwmethode heeft zijn grootste bloei gekend in de IJzertijd; het gebruik van veel celtic fields loopt door tot in de eerste eeuwen van onze jaartelling. Het in onbruik raken van celtic fields wordt wel in verband gebracht met de keerploeg!
(bron, Overijssels Landschap 1-99, pp 5 en 16)

• *Romeinse schoenen*

In Maastricht is een werkplaats gevonden van

een Romeinse schoenmaker. In een afvalput troffen archeologen leerresten aan van Romeins schoeisel. De vondsten dateren van eind eerste, begin tweede eeuw en bieden veel informatie over het ambacht in die tijd. De afvalput lag 4 meter onder het huidige maaiveld. (bron, Deventer Dagblad, 17/07/99)

• **Steentijd in Meteren**

archeologisch onderzoek in het kader van de Betuwelijn bij het dorp Meteren heeft aangetoond dat er reeds in Steentijd-bewoning vijf opeenvolgende nederzettingen aangetroffen alsmede vuurssteen, pijlpunt, barnsteenkraal, stukjes brons, botten van rund, schapen en varkens. De grond vertelt ook nader over afdrukken van runderhoeven en krassen van een ploeg.

(bron: Dagblad Rivierenland, 31/07/99)

• **Kasteel 'Heren van Selwerd'**

Groningen. Tijdens archeologisch onderzoek zijn dit jaar in het noorden van de stad Groningen de resten van een kasteel gevonden dat toebehoorde aan de 'Heren van Selwerd'. Het gaat om een vondst die voor de geschiedschrijving van Groningen zeer grote betekenis is, de belangrijkste van de afgelopen tientallen jaren. Het kasteel werd in de 14e eeuw in opdracht van burgers van Groningen verwoest omdat de bewoners zich gedroegen als roofridders. Met de verwoesting kwam een eind aan de feodale macht van deze Heren van Selwerd. Volgens wethouder H. Pijlman is de vondst te vergelijken met die van het kasteel van de "heren van Amstel" in Amsterdam. Alleen was Groningen al een stad toen dat kasteel nog gebouwd moest worden". De resten van het kasteel, dat rond 1220 werd gebouwd, kwamen tevoorschijn bij werkzaamheden aan de Zernikelaan, waar een bedrijvenpark wordt aangelegd.

Vanaf het jaar 1040 was Groningen bezit van de bisschop van Utrecht. Diens belangen werden vanaf 1145 behartigd door de broer van de toenmalige bisschop van Utrecht, die de functie kreeg van prefect. Toen deze functie vererfbaar werd, ontstond er een prefectenfamilie. Een zijtak daarvan noemde zich vanaf de veertiende eeuw 'Van Selwerd' en bezat diverse kastelen in Groningen.

TENTOONSTELLINGEN

BOXMEER

Waar zusters en adel samenkomen

Graven en gravinnen die heersen over onderdanen. En zusters die zich 'pro Deo' inzetten voor een rechtvaardige samenleving. Het lijken twee gescheiden werelden. Er is een plek waar deze werelden samenkomen: het kasteelmuseum in Boxmeer. Daar wordt op verrassende wijze de historie van het kasteel, zijn voormalige adellijke en zijn huidige religieuze bewoners, belicht.

Kasteelmuseum Boxmeer/Zusters van Julie Postel

Veerstraat 49

5831 JM Boxmeer

tel. : 0485-571541

Het kasteelmuseum, gesitueerd in de kelders, van het kasteel, is geopend op woensdag, zaterdag en zondag van 14.00 tot 17.00 uur. Op Eerste Paas,-Pinkster- en Kerstdag alsmede nieuwjaarsdag is het museum gesloten.

Voor rolstoelgebruikers is het museum helaas beperkt toegankelijk. Wilt u voorafgaand aan uw komst even telefonisch overleggen.

Rondleidingen

Er bestaan - uitsluitend voor groepen - mogelijkheden om, naast een bezoek aan het kasteelmuseum, een rondleiding te maken door het oude kasteel. Het is noodzakelijk hiervoor een afspraak te maken.

LEEUWARDEN

Freules, dames, vrouwen

De levensgeschiedenissen van zes markante Friezinnen, op een na allemaal geboren in de 19e eeuw, laten zien dat het onjuist is om te spreken van de positie van de vrouw in de samenleving. De dames hadden elk hun eigen werkzaamheden, waarin ze zich bewogen. Een van die zes levensgeschiedenissen betreft die van douarière Adriana Wilhelmina de Kempenaer (1858 - 1926). Zij is afkomstig uit de Friese aristocratie. In Wijchen is zij vanaf 1903 ook bekend wanneer ze vanuit Den Haag kasteel Wijchen aankoopt omdat er een broer en een zus in en bij Arnhem zijn gaan wonen.

Maar ook... omdat het kasteel ooit bewoond is geweest door een van de hoog-adellijke Nassaus nl. prinses Emilia van Nassau. Dat laatste gegeven streeft de jonkvrouwe bijzonder. In 1917, koopt ze het landgoed Harstastate bij Hogebeintum (N.Friesland) aan. In Wijchen woont ze tot aan haar overlijden in mei 1926. In Hogebeintum wordt ze daarna begraven.

Dit weten we zo goed doordat ze, heel opvallend, in 1818 voor de tweede keer in een 'Memorieboek' haar familieherinneringen vastlegt. Memoires die voor een groot deel op Wijchen gericht zijn. Haar memoires waren nl. verbrand tijdens de lbrand van kasteel Wijchen in 1906. Haar memoires tonen de ontwikkeling van haar persoonlijk gedachtegoed gedurende decennia. Met een typerende vermenging van nostalgie en ergernis waaruit duidelijk blijkt dat ze een fervent aanhangster van de standenmaatschappij is geweest.

Rijksarchief Friesland
Boterhoek 3
Leeuwarden; tel.: 058 - 2127103
openingstijden: di. - vrij.: 9 - 17 uur
duur: tot 28 januari 2000

BUURTMUSEA

EXPOSITIE in:
MUSEUM: DE STRATEMAKERSTOREN
Waalkade 83 - 84
Nijmegen

HEKSERIJ: "VAN DUIVELSBERG TOT HEKSENDANS "

Al vele eeuwen houdt de mens zich bezig met magie of tovenarij. Het onverklaarbare was in handen van ontelbare zieners, gebedsgeners, duivelbezweerders, tovenaars, sjamanen, wichelaars en paranormale genezers....
Pas nadat in Europa de kerk probeerde de "heidense gebruiken" uit te roeien d.m.v. strenge straffen ontstond er een spanningsbeeld waarvan honderdduizendenden het slachtoffer werden t
Vooraf nadat de kerk inquisiteurs aanstelde om mensen met afwijkende opvattingen en gedragspatronen te vervolgen.

Openingstijden: di. t/m vr. 10.00 - 17.00 uur
za. en zo. 13.00 - 17.00 uur

Eerste kerstdag en nieuwjaarsdag gesloten.

AMERIKA MUSEUM,
De oorspronkelijke culturen van Noord-, Midden- en Zuid-Amerika-
Grotestraat 62, Cuijk, tel. (0485)316221

CANADA, DE VERTELLING VAN RAAF

Tot mei 2000 presenteert het Amerika Museum in Cuijk in samenwerking met Oercrew bv. Amersfoort de tentoonstelling: "Canada, de vertelling van Raaf". Aandacht wordt besteed aan de Indiaanse culturen van het Noord-West kust gebied van Canada m.n. de kwakwaka 'wakw Indianen van Vancouver Island. Ook kinderen zal deze tentoonstelling aanspreken !

Opening.: dinsd. t/m vr.: 10-16.30 uur en zond.: 13.00 - 16.30 uur

STREEKHISTORISCH MUSEUM
TWEESTROMENLAND
Past. Zijlmansstraat 3
Beneden-Leeuwen
tel. 0487 - 59002
Opening: zondag-, dinsdag- en woensdagmiddag van 14.00 tot 17.00 uur

VOLGEND NUMMER

De volgende nieuwsbrief verschijnt rond 15 maart 2000. Kopy inleveren, zo mogelijk op diskette, uiterlijk vóór 15 februari 2000 .
Eindredactie: Diepvoorde 32 - 02
6605 GW Wijchen tel.: (024) 6422232